folk/ed. Derg, 2021; 27(3)-107. sayı
DOI: 10.22559/folklor.1557

Araştırma makalesi/Research article

Türk Halk Mimarisi Örneklerinden Kütahya/Gediz Köy Odaları

Examples of Turkish Folk Architecture Kütahya/Gediz Village Rooms

Elif Gürsoy*

Öz

Milli kültürümüzün önemli unsurlarından olan, köye çeşitli sebeplerle gelen yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığı köy odaları, köy halkının sosyal ve kültürel amaçlarla bir araya geldiği sivil mimari örneklerini teşkil etmektedir. Günümüzde çoğunlukla önemini ve işlevini yitiren bu yapıların tespiti ve mimari tanıtımının yapılmasının amaçlandığı çalışmada, Kütahya İli Gediz İlçesi'ne bağlı belde ve köylerde alan araştırması yapılmıştır. Güzüngülü Köyü'nde 3, Işıklar Köyü'nde 3, Yaylaköy'de 2, Polat Köyü'nde 2, Cebrail Beldesi'nde 3, Yeğinler Köyü'nde 6, Yağmurlar Köyü'nde 2, Yeşilova Köyü'nde 3 ve Aşıkpaşa Köyü'nde 1 adet olmak üzere toplam 25 adet köy odası yerinde tespit edilmiştir. Örnekler plan ve 2019 yılında çekilmiş fotoğrafları ile desteklenerek, tanıtılmıştır. Yapılar kat sayısına göre değerlendirildikten sonra, ağırlama/toplanma bölümü durumundaki oda mekânının

Geliş tarihi (Received): 19.12.2020 – Kabul tarihi (Accepted): 25.06.2021
* Doç.Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü. elif.gursoy@usak.edu.tr.
ORCID 0000-0003-0147-8682

yer aldığı üst kat planı incelenmiş, karakteristik mimari ve süsleme özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çoğu 1950 ve 1960 yıllarına tarihlendirilen örneklerin birçoğu günümüzde fonksiyonlarını kaybetmiş ve ne yazık ki kaderine terk edilmiştir. Ağırlama ve toplanma mekanı özelliği ile önem arzeden ancak günümüzde çoğu kullanılmayan köy odalarının, mimari ve süsleme özelliklerinin yazılı ve görsel belgelerle tanıtımı ile Türk halk mimarisi içerisindeki yerine vurgu yapılması hedeflenmiştir.
Anahtar sözcükler: *halk mimarisi, konukseverlik, köy odaları, Gediz, Kütahya*

Abstract

Village rooms, which are important elements of our national culture and meet the needs of the passengers coming to the village for various reasons, constitute examples of civil architecture where the residents of the village gather for social and cultural purposes. In the study which is aimed to identify and promote these structures which mostly have lost their importance and function at the present time, an investigation was conducted in the towns and villages of Gediz District of Kütahya Province. The village rooms in Gediz, which are the best representations of Turkish hopitality, a total of 25 village rooms including 3 in Güzüngülü Village, 3 in Işıklar Village, 2 in Yaylaköy, 2 in Polat Village, 3 in Cebrail District, 6 in Yeğinler Village, 2 in Yağmurlar Vilage, 3 in Yeşilova Village and 1 in Aşıkpaşa Village were identified on-site. The examples are introduced with the support of the layout and the photographs taken in 2019. After evaluating the buildings according to the number of floors, the upper floor plan, which includes the room in the form of the hospitality / gathering section, was examined and the characteristic architectural and decorative features were tried to be determined. Most of the examples, which are typically dated to the 1950s and 1960s, have lost their functions and they are unfortunately left to their fate.

The aim hereby is to introduce the architectural and decorative characteristics of the village chambers, which are important with their feature of being a reception and gathering space, but mostly not used today, by means of written and visual documents, and emphasize their place in the Turkish folk architecture.
Keywords: *folk architecture, hospitality, village rooms, Gediz, Kütahya*

Extended summary

The village rooms, which were built in order to meet the needs of the passengers coming to the village for various reasons, to accommodate them, and also to socialize, communicate, and gather, are one of the important elements of our national culture. Besides this importance, it also has an important place in folk architecture.

Among the examples of folk architecture, which have come into existence with environmental, social, and cultural factors and include architectural products with dominant local

features, the tradition of village rooms, along with accommodation and gathering functions, these structures, which have survived to the present day with their methods and traditions, have unique features with their architecture and decoration. Village rooms, where people who come to the village for various reasons are hosted and all their needs are met, are important examples of civil architecture where the village people come together for social and cultural purposes. Apart from their first function, hosting guests, village rooms, which also served as an educational institution, served various purposes by being used in many events such as entertainments, weddings, holidays, and farewell soldiers.

In the study aiming to identify and introduce the village rooms in the towns and villages of Gediz District of Kütahya Province, 3 in Güzüngülü Village, 3 in Işıklar Village, 2 in Yaylaköy, 2 in Polat Village, 3 in Cebrail Town, 6 in Yeğinler, 2 in Yağmurlar Village, 3 in Yeşilova Village and 1 in Aşıkpaşa Village, a total of 25 buildings were reached. Photographs were taken to contribute to the promotion of the samples, their measurements were taken and plans were drawn.

When the detected buildings are evaluated according to the number of floors; it was found that there were single-storey and two-storey buildings. It has been observed that the single layer application does not find a common application area. Except for the single-storey samples, there are 21 two-storey samples according to the number of floors. The two-storey village room application has found more common usage than the single-storey examples.

The barn section, which is carried with wooden supports, has a simple establishment compared to the upper floor and has a beam wooden ceiling. In this section, most of the lighting has not been considered, and small window openings are rarely included. In addition, the entrance door is mostly not used and the facade of the entrance is designed as a yard, opening to the street. The one-sided staircase mostly without handrails, providing access to the upper floor, is one of the most worn parts today and has undergone many changes.

The upper floor of the village rooms consists of room/rooms that serve as the main accommodation function and various sections connected to this place. For this reason, a more elaborate and functional space setup appears on the upper floor compared to the lower floor. Looking at the upper floor arrangement of the village rooms in Gediz; examples with an outer sofa and an inner sofa are encountered. It is also possible to group the examples with an outer sofa within themselves as an outer sofa and a single room, an outer sofa, and two rooms, an outer sofa, and three rooms.

The room, which is the main place of hosting for the guests of the village room, has a functional spatial arrangement with its elements. The furnace is the most important element in the room arranged for gathering, heating and accommodation. In the room, apart from the furnace, wooden cedar, armrest and bed are functional elements. While the cedar is used for both sitting and lying down, the elbow rest is arranged to recline only for those sitting on the ground. The use of cushions and pillows on cedar also appears with its extremely modest appearance. Although it is mostly not available today, the pillow and quilt to be used for hospitality are kept under the sofa. The use of furniture is not in question in the village rooms,

which differ from the residential architecture with their interior design. Needs such as a stove instead of a furnace and a heater for the beverage to be prepared for serving are added later.

The Gediz village rooms, which were built with a masonry wall system, are covered with a tile-covered hipped roof. In buildings where wooden material was preferred for doors and windows, it was observed that metal or plastic joinery was used instead of wood in subsequent repairs. While the walls are plastered and painted inside and outside, some of the plaster has fallen off in most cases. Wooden material is also used in the floors and ceiling of the rooms.

In Gediz village rooms, which have a simple establishment as of their plan, the decoration was used in wooden elements in the room. In the cupboard sections, on the wooden door wing, a scraping technique geometric decoration is encountered. Another part where wood ornaments are used is the ceiling cores. It was observed that there was an S-C curve in the ceiling core. It is thought that the low number of examples with ornamented wooden elements is directly proportional to the fact that most of the buildings are not used and abandoned to their fate.

The village rooms of Gediz District which are discussed in the study, which aims to identify and promote village rooms that have lost their importance and function today, appear as good representatives of Turkish hospitality as in other regions. Except for the transfer of village rooms, which are simple but important structures of folk architecture, to future generations with written and visual documents; It is also important to ensure the transfer of its presence and function.

Giriş

Köye çeşitli sebeplerle gelen yolcuların ihtiyaçlarının karşılanması, ağırlanması amacıyla inşa edilmiş, bunun yanında sosyalleşme, iletişim kurma ve bir araya gelme amaçlarıyla şekillenmiş köy odaları, milli kültürümüzün önemli unsurlarından birisidir. Bu öneminin yanında halk mimarisi içerisinde de mühim bir yere sahiptir.

Yerel mimarlık, geleneksel mimarlık, yerli mimari, kırsal mimari, spontane mimarlık, mimarsız mimarlık, yöre mimarisi, anonim mimarlık, vernaküler mimari gibi isimlerle bilinen ancak daha yaygın kullanımıyla halk mimarlığı, toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynak niteliği taşımaktadır. Anıtsal olma amacı taşımayan halk mimarisi, rahat ve kolay temin edilebilir mahalli malzemelerin kullanımı ile vücut bulmaktadır (Kuban, 2014: 12; Bektaş, 2001: 23; Baran, 2006: 142-143). İnsanın doğa ve evrene bakış açısını ve hayatı yorumlayış biçimini yansıtan pratikler sunması nedeniyle somut olmayan kültürel miras olarak tanımlanan halk mimarisinde, yaşam ve inanç biçimlerini, sosyal statüleri göstermesi ile evler, barınma işlevi taşımasının yanında bir kimliği yansıtmaktadır (Kuban, 2014: 20; Sezgin, 2006: 4). Evler halk mimarisi içinde özel bir konuma sahip ise de, köy yerleşmelerindeki cami, mescit, köy kahvesi, köy odası, fırın, samanlık, ambar, depo, değirmen, köprü, çeşme, çamaşırhane, kuyu, tuvalet, mısır çitleri,

su bendleri, kümes, ağıl gibi yapılar da bu alan içerisinde yer almaktadır (Uysal-Arat, 2014: 155).

Çevresel, sosyal ve kültürel etkenlerle meydana gelmiş, yöresel özellikleri ağır basan mimarlık ürünlerini kapsayan halk mimarisi örnekleri içerisinde, köy odası geleneği, konaklama ve toplanma işlevinin yanı sıra bünyesinde barındırdığı usul ve gelenekleri ile günümüze kadar ulaşmış bu yapılar, mimarisi ve süslemesi ile de kendine özgü özellikler barındırmaktadır. Çeşitli sebeplerle köye gelen kişilerin misafir edildiği, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı köy odaları, sosyal ve kültürel amaçlarla köy halkının bir araya geldiği önemli sivil mimari örnekleri durumundadır. Bu yapılar misafirin teklifsiz yararlanabildikleri sosyal tesisler görünümü taşımaktadır (Çınar, 1987: 79; Büyükçanga, 2019: 720; Bulut, 2017: 14). Köy odaları, esnafların, çiftçilerin, çobanların, satıcıların ya da zanaat erbabının ağırlandığı, yatılı kalabildiği, karşılıksız yeme içme ihtiyaçlarının giderildiği, hayvanlarının da ihtiyaçlarının karşılandığı bir yapıdadır. Bu nedenle, köy halkı odasının kapısını sürekli açık tutarak misafirperverliğini ve toplum hayatına saygısını gösterme imkânı bulmaktadır (Çınar, 1991: 68; Bozkurt, 2016: 209).

Her odanın ayrı bir ismi bulunmakta ve bu isim genellikle odaları yaptıran sülâle veya kişilere ait olmaktadır. Köy odalarına verilen isimler gibi başka bir ortak özelliği de oturma adabıdır. Köyün yaşlıları genellikle orta kısımda, gençler kapıya yakın kısımda oturmaktadır (Ersoy, 2017: 93). Birden çok oturma mekânı bulunan kapsamlı düzenlemelerde ise bir odanın yaşlılar, diğer odanın ise gençler tarafından kullanıldığı da görülmektedir.

İlk işlevi durumundaki misafir ağırlamanın dışında ayrıca bir eğitim kurumu görevini de üstlenmiş köy odaları, eğlencelerde, düğünlerde, bayramlaşmalarda ve asker uğurlamaları gibi pek çok etkinlikte kullanılarak çeşitli amaçlara hizmet etmiştir. Köy odalarında âşık atışmaları da önemli etkinlikler arasında yer almıştır (Karpuz, 2002: 227; Karaosmanoğlu-Demirci, 2016: 363). Radyo ve televizyonun olmadığı dönemde köy halkının bir araya gelip sohbet ettiği, bilgi alışverişinde bulunduğu, köyün sorunlarının konuşulup tartışıldığı bir meclis görevi de görmüş bu yapılar, özellikle kış aylarında köydeki erkeklerin en önemli sosyalleşme alanı olarak kullanılmıştır (Tay, 2016: 119).

Konuk odası, misafir odası (Bulut, 2017: 14), barana odası, delikanlı odası, delikanlı teşkilatı, akran odası, yâren odası (Yakıcı, 2010: 97), adam odası (Kaderli, 2010: 108), erkek odası, hanedan odası (Erarslan, 2014: 15) gibi birçok farklı adla anılmış köy odalarında gerçekleşen sohbet toplantıları, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kayıt edilmiştir (Atlı, 2015: 8-9).

Türk konukseverliği ile bağlantılı, misafir ağırlama işlevi ile önemli yapılar durumundaki köy odaları geleneğinin Orta Asya kökenli olduğu ve buradan Anadolu'ya taşındığı bilinmektedir. Bey otağlarının fethedilen coğrafyalarda aldığı yeni biçimi olarak görülen bu gelenek, Dede Korkut Hikâyelerinde de karşımıza çıkmaktadır (Sevindik, 2013: 45; Karaosmanoğlu-Demirci, 2016: 363). Kendine özgü kuralları ve konukların katılımıyla örgütlenmiş bir topluluğu ifade eden oda geleneği, ayrıca Ahilik teşkilatına dayandırılmıştır (Abdurrezzak, 2011: 23). Ahilerin Anadolu'nun hemen her şehir, kasaba ve köyüne inen teşkilatının

uygulaması köy odaları sayesinde gerçekleşmiştir (Numan, 1981: 594 -595). Bunun yanında, köye gelen yabancıların konuk edilmesi işlevi göz önüne alındığında, tabhane mekânlarına[1] da benzetilmişse de, köyün ileri gelenleri ya da köy halkının ortak malı kabul edilmesi ile tabhanelerden ayrılmıştır (Çınar, 1991: 63).

Köy odası geleneğini Anadolu'ya taşıyan Türkler, konuğa, konukseverliğe verilen özeni, çeşitli ayet ve hadisler doğrultusunda daha ileri götürmüştür. Konuk ağırlamanın bir dini hizmet ve sosyal prestij olarak değerlendirilmesi ile, oda yaptırmak ve bu yapılarda misafir ağırlamak için köy halkı birbiri ile yarışılır hale gelmiştir (Karpuz, 2000: 319). Köy odaları, bazı uygulamalarda evlere bitişik yapılar halinde düzenlenmişken, bazı örnekler köyün meydanında camiye yakın bir yerde konumlanmış olabilmektedir. Köy meydanında yer alan odalarda çoğunlukla resmi görevliler ve devlet adamları ağırlanmakta, köyü ilgilendiren toplantılar yapılmaktadır (Koç, 2008: 29; Karpuz - Bozkurt, 2013: 350). Günümüzde, bazı örneklerin muhtarlık makamı ya da köy kahvesi olarak da kullanıldığı da görülmektedir (Büyükçanga, 2019: 721).

Yozgat, Konya, Sivas, Çankırı, Sinop, Afyon, Çorum, Antalya, Akseki, Uşak'ta (Ersoy, 2017; Karpuz, 2013; Bulut, 2017; Numan, 1981; Çal, 1998; Tay, 2016; Gürsoy, 2018; Canyakan, 2018) bilinen, sosyal ve kültürel değeri ile halk mimarisinin önemli örnekleri durumundaki köy odaları Kütahya İli Gediz İlçesi'ne bağlı köylerde de kendine özgü mimari ve süsleme özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada yapılar, mimari ve süsleme özellikleri göz önüne alınarak genel bir değerlendirme içerisinde tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda örneklere ait genel fotoğraflardan ve plana dair bilgi vermesi için çizimlerden yararlanılmıştır.

Gediz köy odalarının mimari özellikleri

Kütahya İli Gediz İlçesi'ne bağlı belde ve köylerde yer alan köy odalarının tespitinin yapılarak tanıtılmasını amaçlayan çalışmada, Güzüngülü Köyü'nde 3, Işıklar Köyü'nde 3, Yaylaköy'de 2, Polat Köyü'nde 2, Cebrail Beldesi'nde 3, Yeğinler Köyü'nde 6, Yağmurlar Köyü'nde 2, Yeşilova Köyü'nde 3 ve Aşıkpaşa Köyü'nde 1 adet olmak üzere toplam 25 adet yapıya ulaşılmıştır. Örneklerin tanıtımının sağlanmasına katkıda bulunması için fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınarak planları çizilmiştir.

Tespit edilen yapılar kat sayısına göre değerlendirildiğinde; tek katlı ve iki katlı yapıların olduğu tespit edilmiştir. Yeğinler Köyü Hacı Hasanlar Odası (Çizim 1, Fotoğraf 1); Yeşilova Köyü'nde 1 Nolu (Çizim 2, Fotoğraf 2), 2 Nolu (Çizim 3, Fotoğraf 3) ve 3 Nolu Oda tek katlı köy odalarına örnek oluşturmakla birlikte, tek katlı uygulamanın yaygın bir uygulama alanı bulmadığı gözlenmiştir. Tek katlı örneklerden Yeşilova Köyü 'ndeki 1 Nolu, 2 Nolu ve 3 Nolu Oda, birbirine oldukça yakın mesafede bulunması ile farklılık göstermektedir. Ayrıca ahır bölümünün oda mekânlarına bitişik verilmesi ile de diğer örneklere benzememektedir. Ahır bölümünün iki birim halinde değerlendirildiği bu uygulamalar çeşitli değişikliklerle günümüze gelmiştir.

Kat sayısına göre tek katlı örnekler dışında, iki katlı 21 örnek yer almaktadır. Güzüngülü

Köyü'nde Çapkınlar Odası, Tekke Odası ve Zeybekler Odası; Işıklar Köyü'nde Orta Oda, Yukarı Oda ve Aşağı Oda; Yaylaköy'de 1 Nolu ve 2 Nolu Oda; Polat Köyü'nde Orta Oda ve Aşarı Oda; Cebrail Beldesi'nde Manavların Oda, Ali Hocanın Odası ve Niyazigilin Oda; Yeğinler Köyü'nde Ali Özdemir Odası, Hasan Aslanata Odası, Muzabettin Aslanata Odası, Mehmet Güngör Odası ve Yaşar Altıntuğ Odası; Yağmurlar Köyünde İsimsiz Oda ve Ahmet Kocaman Odası ile Aşıkpaşa Köyü'nde Aşağı Oda iki katlıdır. İki katlı köy odası uygulaması, tek katlı örneklere göre daha yaygın kullanım alanı bulmuştur.

Işıklar Köyü'nde Yukarı Oda ve Aşağı Oda; Cebrail Beldesi Niyazigilin Oda, Yeğinler Köyü'nde Hasan Aslanata Odası, Muzabettin Aslanata Odası (Fotoğraf 20), Mehmet Güngör Odası ve Yaşar Altıntuğ Odası ile Yağmurlar Köyü'nde Ahmet Kocaman Odası ve İsimsiz Oda içeri girilemediğinden, değerlendirilmeye yalnızca kat sayısı itibariyle dahil edilmiştir.

Köy odaları ile ilgili yapılmış çalışmalarda Yozgat'ta Büyükzincirli Köyündeki (Ersoy, 2017: 91-117), Konya'da Kadınhanı İlçesi'ndeki (Karpuz, 2013: 131-147), Sivas'ta İlbeyli, Koyuncu, Çallı, Söğütçük ve Gözmen köylerindeki (Bulut, 2017: 13-31) oda örneklerinin tek katlı olduğu görülmekteyken, Konya'da Gökyurt (Bozkurt, 2016: 201-216), Antalya'da Akseki (Tay, 2016: 118-141) ve Çankırı'da (Numan, 1981: 591-634) iki katlı düzenlemeler ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca Sinop'ta Boyabat (Çal, 1998: 46-54), Konya'da Tekke Köyü (Karpuz-Bozkurt, 2013: 345-360) köy odaları ile birlikte İç Anadolu'daki örneklerinin genellikle tek ya da iki katlı olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır (Karpuz, 2013: 455-462). Uşak ili örneklerinde ise tek katlı ve üç katlı köy odaları az da olsa görülmekte iken iki katlı uygulamanın sayıca üstünlüğü söz konusudur (Gürsoy, 2018).

İncelenen yapılarda iki katlı olarak düzenlenmiş Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası, Tekke Odası ve Zeybekler Odası; Işıklar Köyü'nde Orta Oda, Yukarı Oda ve Aşağı Oda; Yaylaköy'de 1 Nolu ve 2 Nolu Oda; Polat Köyü'nde Orta Oda ve Aşarı Oda; Cebrail Beldesi'nde Manavların Oda, Ali Hocanın Odası ve Niyazigilin Oda; Yeğinler Köyü'nde Ali Özdemir Odası, Hasan Aslanata Odası, Muzabettin Aslanata Odası, Mehmet Güngör Odası ve Yaşar Altıntuğ Odası; Yağmurlar Köyünde İsimsiz Oda ve Ahmet Kocaman Odası ile Aşıkpaşa Köyü'nde Aşağı Odada alt kat ahır olarak kullanılmıştır. Ahşap desteklerle taşınan ahır bölümü, üst kata göre basit bir kuruluşa sahiptir ve kirişleme ahşap tavanlıdır. Bu bölümde aydınlatma çoğunlukla düşünülmemiş, nadiren küçük boyutlu pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Ayrıca giriş kapısının çoğunlukla kullanılmadığı ve girişe ait cephe tümüyle bir açıklık halinde, sokağa açılır halde tasarlanmıştır. İki katlı örneklerden Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odasında ahır bölümü karşılıklı iki birim halindeki düzenlenmiş olması ile farklılık göstermiştir.

İki katlı örneklerde asıl toplanma ve konaklama işlevi ile tasarlanmış üst kata çıkış, Güzüngülü Köyü'nde Tekke Odası, Cebrail Beldesi'nde Ali Hocanın Odası örneklerinde ahşap merdivenle sağlanmaktadır. Bunun dışında Yeğinler Köyü'nde Ali Özdemir Odasında ahır bölümü kotu nedeniyle birkaç sıra ahşap basamak ile odaya ulaşılmaktadır. Polat Köyü'nde Orta Odada ahşap merdivenin yıkılan bölümü beton basamak ile yenilenmiştir. Benzer şekilde Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası ve Zeybekler Odası, Işıklar Köyü'nde

Orta Oda, Polat Köyü'nde Aşarı Oda; Cebrail Beldesi'nde Manavların Odada beton merdivenin sonradan ahşap merdivenin yerine yapıldığı düşünülmektedir. Alt katta ahır düzenlemesi gibi oldukça sade tutulmuş, çoğunlukla korkuluksuz ve tek taraflı merdiven, günümüzde en fazla yıpranan bölümlerden olup, çoğu değişikliğe uğramıştır.

Ali Hocanın Odası ve Niyazigilin Oda; Yeğinler Köyü'nde Ali Özdemir Odası, Hasan Aslanata Odası, Muzabettin Aslanata Odası, Mehmet Güngör Odası ve Yaşar Altıntuğ Odası;

Köy odalarının üst katı esas konaklama işlevi sunan oda/odalar ve bu mekana bağlı çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Bu nedenle alt kata göre daha özenli ve işleve yönelik mekan kurgusu üst katta ortaya çıkmaktadır.

Gediz'deki köy odalarının üst kat düzenlemesine bakıldığında; dış sofalı ve iç sofalı örneklerle karşılaşılmaktadır[2]. Dış sofalı örnekleri kendi içerisinde ayrıca dış sofalı ve tek odalı, dış sofalı ve iki odalı, dış sofalı ve üç odalı olarak gruplandırmak mümkündür.

İncelenen örneklerden Polat Köyü Aşarı Oda (Çizim 4, Fotoğraf 4) ve Yeğinler Köyü Ali Özdemir Odasında (Çizim 5, Fotoğraf 5) üst katta sofa ve tek oda kullanılmıştır. Güzüngülü Köyü Tekke Odası (Çizim 6, Fotoğraf 6), Işıklar Köyü Orta Oda (Çizim 7, Fotoğraf 7), Polat Köyü Orta Oda (Çizim 8, Fotoğraf 8), Cebrail Beldesi'nde Manavların Oda (Çizim 9, Fotoğraf 9) ve Ali Hocanın Odası (Çizim 10, Fotoğraf 10) ile Aşıkpaşa Köyü Aşağı Odada (Çizim 11, Fotoğraf 11) ise üst katta sofa ve iki oda yer almıştır.

Üst katta dış sofalı ve iki odalı örneklerden Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odasında, her iki odada da ocağın yer alması, iki ayrı toplanma alanına işaret etmektedir. İki farklı yaş gurubuna yönelik kullanımı ifade eden bu uygulamada gençler daha küçük boyutlu odayı, yaşlılar ise daha büyük boyutlu odayı kullanmaktadır.

Gediz köy odaları içerisinde önemli bir bölümü oluşturan dış sofalı plan tipinin dışında iç sofalı örnekler de yer almıştır. Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası (Çizim 12, Fotoğraf 12) ve Zeybekler Odası (Çizim 13, Fotoğraf 13); Yaylaköy'de 1 Nolu (Çizim 14, Fotoğraf 14) ve 2 Nolu Odada (Çizim 15, Fotoğraf 15) üst kat düzenlemesinde iç sofalı ve iki odalı uygulama ile karşılaşılmıştır. Bu örneklerden Yaylaköy'de her iki odada da ocak kullanılmış olması; yine iki ayrı toplanma alanını ve iki farklı yaş gurubuna yönelik kullanımı işaret etmiştir.

Köy odasının asıl misafir ağırlama mekânı görevini üstlenen oda, içerisinde yer alan ögeleri ile işlevsel bir mekân düzenlemesine sahiptir. Toplanma, ısınma ve konaklama amacı ile düzenlenmiş oda mekânındaki en önemli öge ocaktır.

İncelenen örneklerden Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odasında bulunduğu cephenin merkezinde yer alan ocak, sürgülü ahşap kapaklıdır. Güzüngülü Köyü Tekke Odasında sürgülü ahşap kapak yerine tek kanatlı ahşap kanat kullanılmışken, Yaylaköy 1 Nolu Odada iki kanatlı ahşap kapak yer almıştır. Sürgülü ya da kanatlı ahşap kapakların kullanıldığı bu örneklerin dışında, ocağın sade bir niş şeklinde karşımıza çıktığı yapılar da söz konusudur. Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odası, Yeğinler Köyü Hacı Hasanlar Odası ve Aşıkpaşa Köyü Aşağı Oda ocak, sade bir niş halindedir.

Işıklar Köyü Orta Oda, Yaylaköy 2 Nolu Oda, Polat Köyü'nde Orta Oda ve Aşarı Oda,

Cebrail Beldesi Manavların Oda, Yeğinler Köyü Ali Özdemir Odasında ocak sonradan kapatılmıştır. Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası ve Zeybekler Odasında ise ocak ve ocağın bulunduğu cephe yenilendiğinden ocağa dair bilgi edinilememiştir.

Oda mekanında, ocak dışında, ahşap sedir, dirseklik ve yataklık bölümü işlevsel ögeler durumundadır. Sedir, hem oturmak için ve hem de yatmak için kullanılırken, dirseklik yalnızca yerde oturanlar için yaslanma vazifesi ile düzenlenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen örneklerden Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası, Tekke Odası ve Zeybekler Odası; Işıklar Köyü Orta Oda; Yaylaköy 1 Nolu ve 2 Nolu Oda; Polat Köyü Orta Oda; Cebrail Beldesi Manavların Oda ve Ali Hocanın Odası; Yeğinle Köyü Hacı Hasanlar Odası ve Ali Özdemir Odasında sedir kullanımına yer verildiği görülmüştür. Çoğunlukla ocak nişi[3] ve kapı açıklığında kesintiye uğrayan sedir, odanın her cephesinde yer almakta olup, 50 cm ile 70 cm genişliğindedir. Diğer örneklerde sedir kullanımı muhtemel iken sonradan değişikliğe uğradığı ya da tümüyle kaldırıldığı için günümüze ulaşmamıştır. Sedir üzerinde ayrıca minder ve yastık kullanımı da son derece mütevazi görünümü ile karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çoğunlukla bulundurulmasa da, yatılı misafir ağırlamada kullanılacak yastık ve yorgan sedirin altında muhafaza edilmektedir. İç düzenlemesi ile konut mimarisinden ayrılan köy odalarında, mobilya ve eşya kullanımı söz konusu değildir. Ocağın yerine soba, ikram için hazırlanacak içecek için ısıtıcı gibi ihtiyaçlar sonradan eklenmektedir.

Ahır birimi ile konaklama ve toplanma mekânı durumdaki odadan ibaret basit kuruluşlar olmasına karşın sosyal ve kültürel değeri ile zengin köy odalarında bir oturma adabı söz konusudur. Odaya gelen kişi kapıdan girince selam verir, ayakkabılarını çıkarıp içeri girer, yaş olarak büyükse sedire, küçükse yere oturur. İçeride bulunanlar da teker teker selam verirler. Gençler kapıya yakın oturarak, su ya da bazı günler de şerbet ikram ederler. Bunun dışında odalarda, helva, yumurta gibi yiyeceklerin özellikle kış gecelerinde hazırlandığı bilinir (Özkan, 2012: 3). Günümüzde ise daha çok çay ve kahve pişirilerek ikram geleneği sürdürülmektedir. İkram edilen her türlü mütevazi yiyecek ve içecek köy halkı tarafından ya da odaya toplanma amacıyla gelen kişiler tarafından sağlanmaktadır.

Yığma duvar sistemiyle inşa edilen Gediz köy odalarının üzeri kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Kapı ve pencerelerde ahşap malzemenin tercih edildiği yapılarda, sonradan gerçekleşen onarımlarda ahşabın yerine metal ya da plastik doğramanın kullanıldığı görülmüştür. Duvarlar içte ve dışta sıvalı ve boyalı iken, çoğu örnekte sıvanın bir kısmı dökülmüştür. Odaların zemin ve tavan döşemesinde de ahşap malzeme kullanılmıştır.

Planı itibariyle sade bir kuruluşa sahip Gediz köy odalarında, süsleme oda içerisinde ahşap ögelerde kullanılmıştır. Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odasında dolap bölümünde ve ahşap kapı kanadı üzerinde kazıma teknikli geometrik süsleme ile karşılaşılmıştır. Ahşap süslemenin kullanıldığı bir başka bölüm, tavan göbekleridir. Çıtalı ahşap tavanın kullanım alanı bulduğu Gediz köy odalarından Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası ve Tekke Odasında tavan göbeğinde S-C kıvrımına yer verildiği görülmüştür. Süslemeli ahşap ögeleri barındıran örneklerin sayısının azlığının, yapıların çoğunun kullanılmaması ve kaderine terk edilmesi ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir.

İncelenen yapılar arasında tarihi bilinen örnek sayısı oldukça azdır. Güzüngülü Köyü'nde Çapkınlar Odası 15 Şubat 1967'de, Zeybekler Odası 13 Ocak 1966'da, Cebrail Beldesi'nde Manavların Oda 4 Ekim 1958'de, Yağmurlar Köyü'nde İsimsiz Oda 1 Ekim 1954'te ve Ahmet Kocaman Odasının da 1958 yılında inşa edildiği cephe duvarlarında sıva üzerinde yer alan yazılar ile tespit edilmektedir. Tarihlendirmeye dair bilgi bulunamayan diğer köy odalarının, benzer özellikleri nedeniyle 1940 ile 1960 yılları içerisinde yapıldığı ve yakın tarihlere kadar da kullanıldığı düşünülmektedir.

Sonuç

Kütahya ili, Gediz ilçesine bağlı belde ve köylerde bulunan köy odalarını konu alan çalışmada öncelikle köy muhtarları ile iletişim kurulmuş ve köy odalarının sayısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamadan sonra yapıların yerinde incelemesi yapılarak fotoğraflanmış ve görsel belgelerle kayıt altına alınmıştır. Çoğu köyde birden fazla köy odasının inşa edilmesi, köy odası yaptırma geleneğini açıkça göstermiştir. Güzüngülü Köyü Çapkınlar Odası, Yaylaköy 1 Nolu ve 2 Nolu Oda, Polat Köyü'nde Orta Oda ve Aşarı Oda, Cebrail Beldesi Ali Hocanın Odası, Yeğinler Köyü Hacı Hasanlar Odası ve Ali Özdemir Odası toplanma ve eğlenme amacı ile günümüzde kullanılmaktadır. Işıklar Köyü Orta Oda ise muhtarlık makamı olarak kullanımını sürdürmektedir. Tek katlı ve iki katlı uygulamaları ile karşımıza çıkan Gediz köy odalarında, iki katlı düzenleme daha yoğun kullanım alanı bulmuştur. Alt katta ahırın yer aldığı iki katlı köy odalarında dış sofalı ve iç sofalı plan tipi ile karşılaşılmıştır. Köy içerisinde dağınık halde konumlandırılmış köy odalarından farklı olarak, Yeşilova Köyü'ndeki üç oda birbirine çok yakın mesafede bulunmaktadır. Ayrıca ahır bölümünün iki birim halinde yapıya bitişik olması ile Yeşilova Köyü odaları diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Yörelere göre farklı adlandırılan, sayıları, yaş sınırı, toplanma sıklıkları değişiklik gösteren erkek gruplarının özellikle kış aylarında belli kurallar çerçevesinde bir araya geldiği köy odaları, sanal akrabalıklar kurulan sosyal/kültürel ve ekonomik işlevli geleneksel toplantıları barındıran bir yapıdır. Bu mekânlarda yapılacak toplantılara katılacak kişilerin belli bir gruptan olma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, dürüst, sır saklamasını bilen, iyi ahlaklı olmaları önemsenir. Toplumsal hayat içerisinde önemli bir rol üstlenmiş olduğu görülen "Geleneksel Sohbet Toplantıları", bu bağlamda 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasını Temsili Listesi'ne kayıt ettirilmiştir. Belgeleme, araştırma ve kuşaktan kuşağa aktarma yolu ile kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına almak amacı ile, bir grup köy odasını barındıran Gediz İlçesi önem arz etmiştir.

Günümüzde çoğunlukla önemini ve işlevini yitiren köy odalarının tespiti ve tanıtımının amaçlandığı çalışmada ele alınan Gediz İlçesi köy odaları, diğer bölgelerdeki gibi Türk misafirperverliğinin iyi birer temsilcisi halinde karşımıza çıkmaktadır. Halk mimarisinin sade ancak önemli yapıları durumundaki köy odalarının ileriki nesillere yazılı ve görsel belgelerle aktarımı dışında; mevcudiyeti ve işlevi ile de aktarımının sağlanması ayrıca önem arz etmektedir.

Notlar

1 Tabhane, erken Osmanlı döneminde farklı işlevlere hizmet eden imaret-zaviye olarak inşa edilen yapılarda, ana kütlenin iki yanında yer alan, misafir ağırlanan ya da ücretsiz kalınabilen mekanlardır (Sözen-Tanyeli, 1992: 228).

2 Yörelere göre hayat, sergah gibi adlarla bilinen sofa, Anadolu-Türk evinde oda kapılarının açıldığı mekânı tanımlamaktadır. Merdiven de ya bu bölümde yer alır ya da bu bölüme açılmaktadır (Sözen-Tanyeli, 1992: 218). Türk evi plan tipinde belirleyici öge durumundaki sofa, köy odalarında da karşımıza çıkmaktadır. Köy odalarında da sofaya göre üst kat planlamasının gerçekleştiği görülmektedir.

3 Bir mekânı ısıtmak amacıyla duvar içine oyulmuş yapısal ögedir. Köy odalarında çoğunlukla girişin karşısında, bulunduğu cephenin merkezinde yer almaktadır. Günümüzde çoğu kullanım dışı olup, yerine soba kullanılmaktadır.

Kaynakça

Abdurrezzak, A. O. (2011). *Kastamonu köy odalarının sosyal, k*ültürel *ve ekonomik işlevleri üzerine bir araştırma*. Ankara, Hacettepe *Ü*niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Atlı, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasa bir örnek: Balıkesir Pamukçu Erfene sohbet toplantıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/40, 7-25.

Baran, M. (2006). Halk mimarisinin halkbilimi bağlamında değerlendirilmesine Harran evleri örneği. *Milli Folklor,* 72, 142-156.

Bozkurt, T. (2016). Konya-Gökyurt (Kilistra) köy odaları. *Milli Folklor,* 109, 201-216.

Bulut, M. (2017). Sivas İlbeyli köy odaları. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 13- 31.

Büyükçanga, M. (2019). Osmanlı döneminden günümüze devam eden Konya ili Kadınhanı ilçesi Meydanlı köyünde bulunan köy odaları. *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 07-09 Nisan 1999*, 719-724.

Çal, H. (1998). The architecture of Boyabat village houses. *The Ottoman House Papers From The Amasya Symposium 24-27 September*, 46-54.

Çınar, K. (1987). Köy odası (misafirhane). *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2/2, 79-87.

Çınar, K. (1991). Konya ovası köylerinde misafirhaneler. *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri 5-7 Mart 1990 Konya*, 57-74.

Erarslan, İ. (2014). *Bir ahilik geleneği Kırşehir'deki hanedan odaları*. Ankara.

Ersoy, G. A. (2017). Yozgat Büyükincirli Köyü köy odaları. *Kalemişi,* 5/10, 91-117.

Gürsoy, E. (2018). *Uşak köy odaları (Yâren odaları)*. İzmir: Ege Üniversitesi.

Karaosmanoğlu, H.; Demirci, H. S. (2016). Sorgun Cihanşarlı köyünde yok olmaya başlamış ahşap oymadan yapılan köy odaları. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı 4*, 361-368.

Karpuz, H. (2014). İç Anadolu bölgesi köy odaları. *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildir18-20 Ekim 2013*, 455-462.

Karpuz, H. (2013). Kadınhanı'nda halk mimarisi. *Prof. Dr. Hakkı Önkal'a Armağan*, 131-147.

Karpuz, H. (2000). Konya köy odalarının kültür ve sanat değeri. *Emin Bilgiç Hatırası*, 319-361.

Karpuz, H. (2002). Konya'da halk mimarisi. *Erdem*, 13/38, 223-258.

Karpuz, H.; Bozkurt, T. (2013). Ilgın-Beykonak (Tekke) köyü'nde halk mimarisi. *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, 345-360.

Koç, E. (2008). *Anadolu'da bir köy odası Hatışoğlu konağı*. Çorum.

Kuban, D. (2014). *Mimarlık kavramları tarihsel perspektif içinde mimarlığın kuramsal sözlüğüne giriş*. İstanbul: Yem.

Numan, İ. (1981). Çankırı'da yârân sohbetleri ve sohbet odaları. *Vakıflar Dergisi,* 13, 591-634.

Özkan, A. (2012). Geçmişten günümüze Konya ili Akören ilçesinde bulunan köy odaları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 14/22, 1-4.

Sevindik, A. (2013). *Halk hukuku ve köy odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe köyü örneği*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tay, L. (2016). Türk halk mimarisinin kamusal yansıması olarak Akseki köy odaları. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences,* 7, 118-141.

Sözen, M. ve Tanyeli , U. (1992). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul.

Uysal, M. ve Arat, Y. (2014). Türk halk kültürünün yerel mimari mirası "arı serenleri". *Milli Folklor*, 102, 154-167.

Yakıcı, A. (2010). Somut olmayan kültürel mirasın somut mekânı: Konya barana odaları.

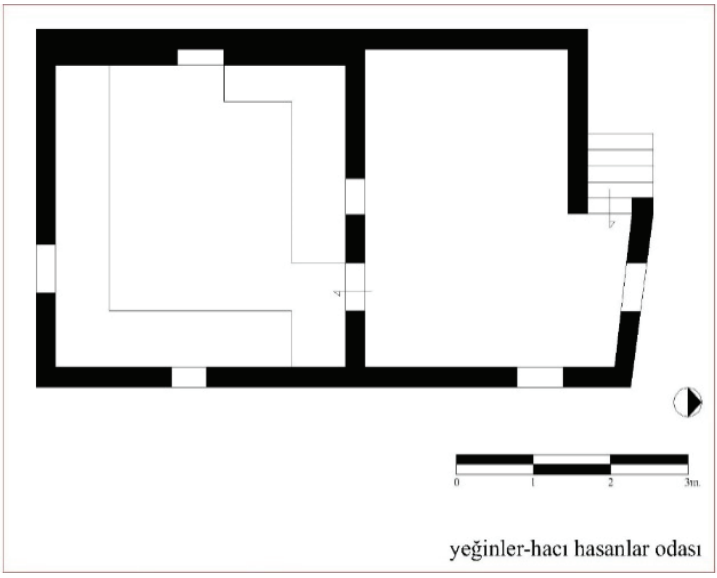
Milli Folklor, 7, 94-100.

Elektronik kaynaklar

Canyakan, S. (2018). Uşak merkez ve çevresinde "yarenlik" hakkında etnografik bir araştırma, Erişim tarihi 01.09.2018.

https://www.academia.edu/7256317/u%c5%9eak_merkez_ve_%c3%87evres%c4%b0nde_yarenl%c4%b0k_hakkinda_etnograf%c4%b0k_b%c4%b0r_ara%c5%9etirma_an_ethnographic_research_about_yarenlik_in_u%c5%9fak_region.

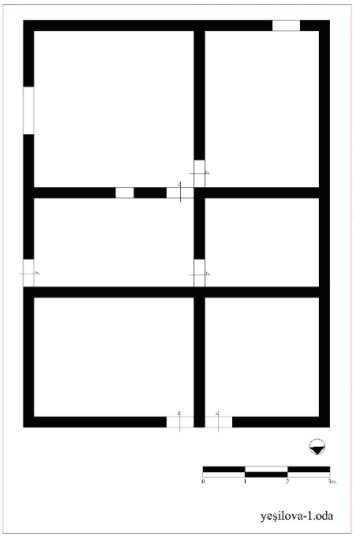
Ekler

Çizim 1. Yeğinler Köyü, Hacı Hasanlar Odası, Plan

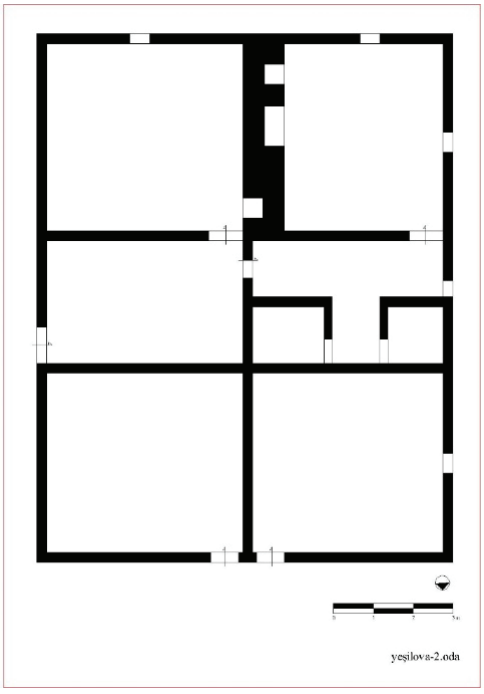
Fotoğraf 1. Yeğinler Köyü, Hacı Hasanlar Odası, Genel Görünüş

Çizim 2. Yeşilova Köyü, 1 Nolu Oda, Plan

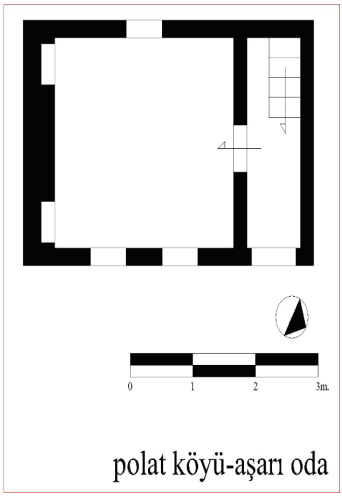
Fotoğraf 2. Yeşilova Köyü, 1 Nolu Oda, Genel Görünüş

Çizim 3. Yeşilova Köyü, 2 Nolu Oda, Plan

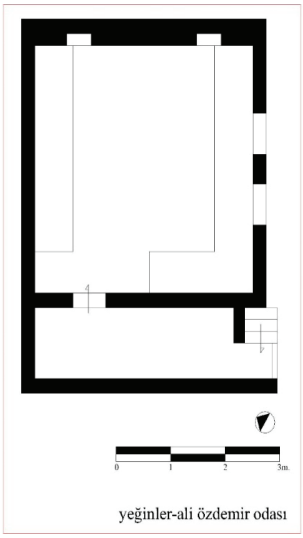
Fotoğraf 3. Yeşilova Köyü, 2 Nolu Oda, Genel Görünüş

Çizim 4. Polat Köyü, Aşarı Oda, Plan

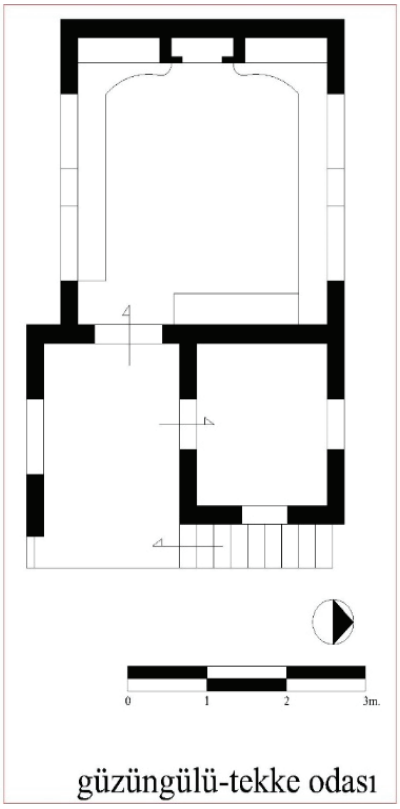
Fotoğraf 4. Polat Köyü, Aşarı Oda, Genel Görünüş

Çizim 5. Yeğinler Köyü, Ali Özdemir Odası, Plan

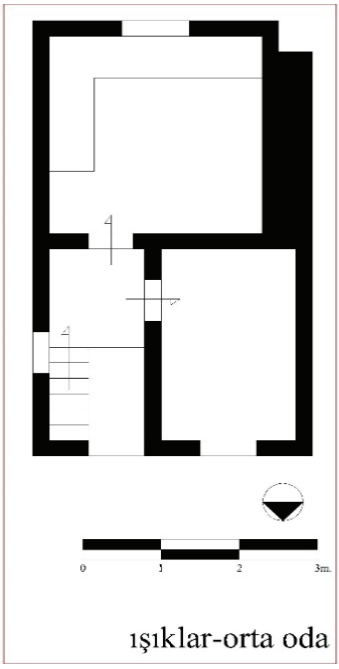
Fotoğraf 5. Yeğinler Köyü, Ali Özdemir Odası, Genel Görünüş

Çizim 6. Güzüngülü Köyü, Tekke Odası, Plan

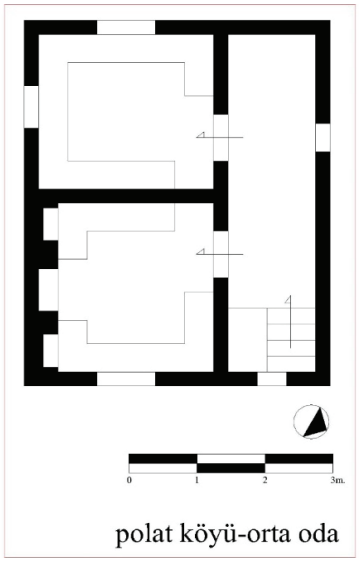
Fotoğraf 6. Güzüngülü Köyü, Tekke Odası, Genel Görünüş

Çizim 7. Işıklar Köyü, Orta Oda, Plan

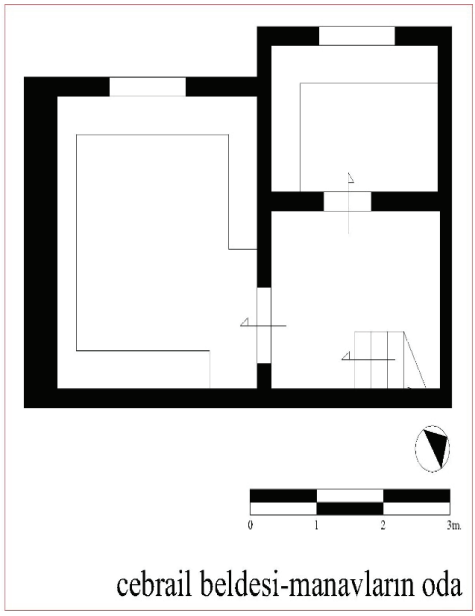
Fotoğraf 7. Işıklar Köyü, Orta Oda, Genel Görünüş

Çizim 8. Polat Köyü, Orta Oda, Plan

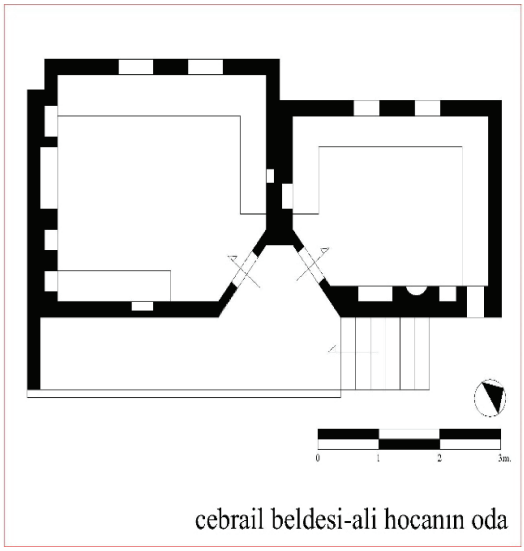
Fotoğraf 8. Polat Köyü, Orta Oda, Oda

Çizim 9. Cebrail Beldesi, Manavların Oda, Plan

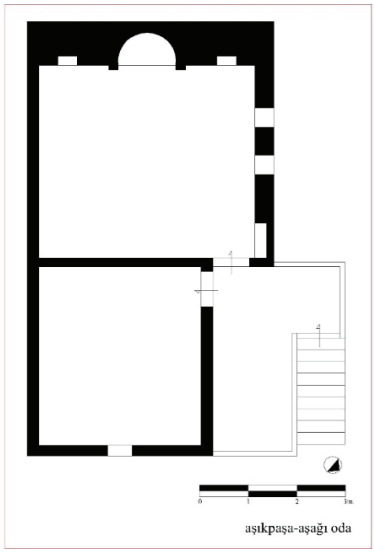
Fotoğraf 9. Cebrail Beldesi, Manavların Oda, Genel Görünüş

Çizim 10. Cebrail Beldesi, Ali Hocanın Odası, Plan

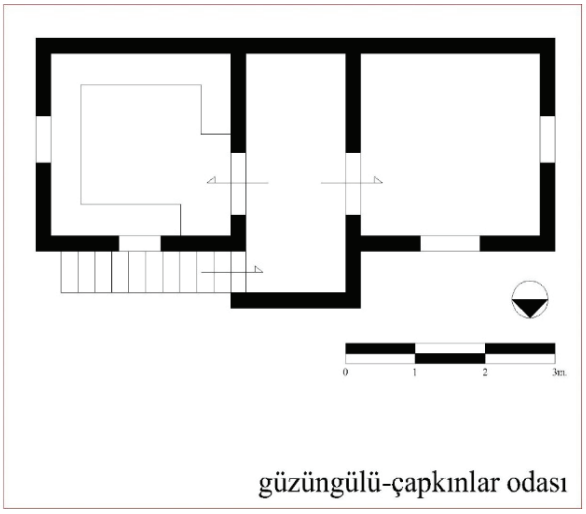
Fotoğraf 10. Cebrail Beldesi, Ali Hocanın Odası, Genel Görünüş

Çizim 11. Aşıkpaşa Köyü, Aşağı Oda, Plan

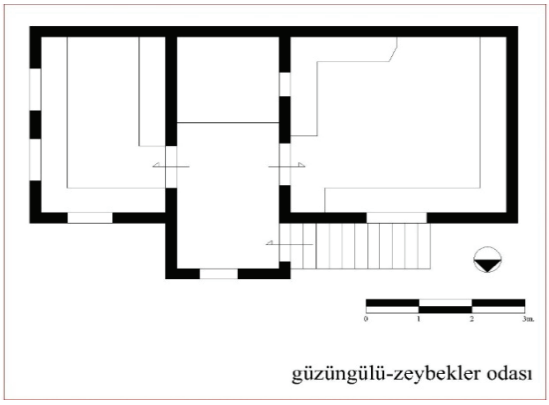
Fotoğraf 11. Aşıkpaşa Köyü, Aşağı Oda, Genel Görünüş

Çizim 12. Güzüngülü Köyü, Çapkınlar Odası, Plan

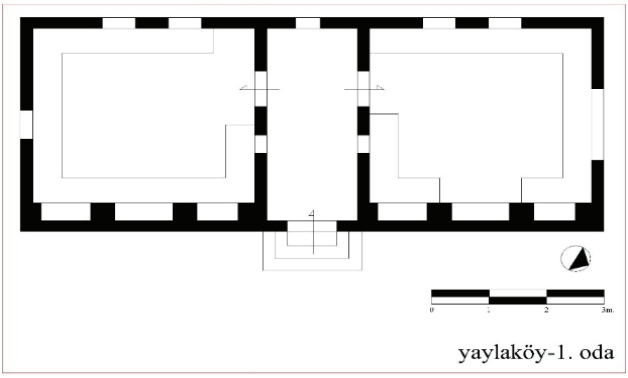
Fotoğraf 12: Güzüngülü Köyü, Çapkınlar Odası, Tavan

Çizim 13. Güzüngülü Köyü, Zeybekler Odası, Plan

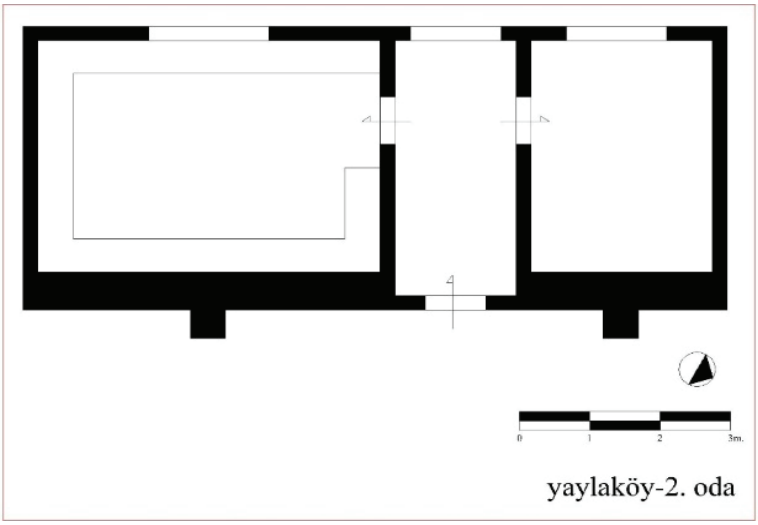
Fotoğraf 13. Güzüngülü Köyü, Zeybekler Odası, Genel Görünüş

Çizim 14. Yaylaköy, 1 Nolu Oda, Plan

Fotoğraf 14. Yaylaköy, 1 Nolu Oda, Oda

Çizim 15. Yaylaköy, 2 Nolu Oda, Plan

Fotoğraf 15. Yaylaköy, 2 Nolu Oda, Genel Görünüş

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).